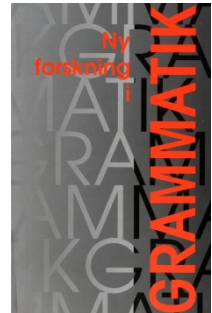

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Pronominalsyntaks i dansk og fransk
Forfatter: Katrine Planque Tafteberg
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 17, 2010, s. 149-166
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2010

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Pronominalsyntaks i dansk og fransk

Katrine Planque Tafteberg

1. Indledning

Den danske letledsregel og fransk pronominalklitisering¹ er hver for sig velbeskrevne områder af grammatikken. Parallellen mellem dem er ofte blevet påpeget i litteraturen på den germanske side (Josefsson 1992, Holmberg 1999, Vikner 2005, Jørgensen 1991 m.fl.), men der er ikke enighed om, hvorvidt letledsplacing af de tryksvage pronominer i dansk skal analyseres som et klitiseringsfænomen i lighed med de klitiske pronominer i fransk². Det forekommer derfor relevant og interessant at undersøge, i hvor høj grad de to fænomener er sammenlignelige, og hvor tæt de er forbundne. Jf. følgende eksempelpar til illustration af objekternes placing i dansk og fransk:

- (1) Marie læser ikke *avisen* hver dag.
→ Marie læser *den* ikke hver dag.
- (2) Marie ne lit pas *le journal* tous les jours.
→ Marie ne *le* lit pas tous les jours.

Det interessante i eksemplerne er de pronomielle objekters sætningsmediale placing i forhold til de nominale objekters sætningsfinale placing. Både *den* og *le* søger en verbalnær placing, som i begge sprog er drevet af en generel tendens til at placere lette led mod venstre i informationsstruktureringen af sætningen ud fra et princip om stigende kompleksitet fra venstre mod højre (Behaghel 1932, Dik 1978:191-92, Diderichsen 1946: 193). Sprogene varierer så til gengæld,

1. Begrebet klitisering stammer fra det græske ord *kli:no* ('at læne') og beskriver grundlæggende det fænomen, at et tryksvagt ord/morfem læner sig op ad et trykstærkt ord (Caink 2006: 491).
2. Denne artikel refererer til de tryksvage objektspronominer med mindre andet er nævnt. De dækker over både det direkte og det indirekte objekt.

hvad angår pronominerne specifikke placering. Hvis det imidlertid er samme fundamentale kraft i form af vægtprincippet, der bestemmer fordelingen af “tunge” og “lette” led, så kan der naturligt spørges til, hvorfor objektspronominerne så ikke placerer sig på samme side af verbet. Her træder hvert af sprogenes egenart frem. Hvad er specifikt for dansk, og hvad er specifikt for fransk i bestemmelsen af pronominerne placering?

Selvom pronominerne placering og inkorporeringsgrad er forskellige i dansk og fransk, så er der imidlertid visse fællestræk, der indikerer en mulig forbindelse mellem de to fænomener. Derfor er formålet med nærværende bidrag at præsentere og diskutere en række paralleller og forskelle mellem objektspronominerne med fokus på den danske letledsregel og fransk pronominalklitisering. Til undersøgelsen indrages synkrone fællestræk for at belyse, på hvilke områder de danske pronominer ligner de franske, og herigennem forsøge at indplacere pronominerne i forhold til hinanden efter graden af klitisering.

2. Præsentation og diskussion af pronominalsyntaksen i dansk og fransk

2.1. Den danske letledsregel

De danske pronominer kan realiseres som enten tryksvage eller trykstærke i alle positioner med undtagelse af den såkaldte letledsplads (Hansen 1977: 59, Togeby 2003: 168-69), som er den eneste syntaktiske position i sætningen, hvor pronominet ikke tåler tryk. Kun objektspronominerne og pronominaladverbierne *her* og *der* kan indtage letledspladsen, som ifølge Paul Diderichsens terminologi står i neksusfeltet umiddelbart til venstre for nægtelsen (og andre sætningsmediale adverbier). (N.B.: dette skema gælder kun for helsætninger):

Fundamentfelt	Neksusfelt				Indholdsfelt		
	v	n	letledspladsen	a	V	N	A
X							
Derfor	fortalte	Marie		ikke		Peter hele sandheden	den aften
Derfor	fortalte	Marie	<i>ham</i>	ikke		hele sandheden	den aften

Inden for traditionel dansk grammatik går denne venstre-forskydning af pronominet under betegnelsen letledsreglen (f.eks. Hansen 1977: 59). Egentlig ville det være mere dækkende at kalde den for “letledsundtagelsen”, eftersom det tryksvage objekt kun under visse betingelser kan forekomme i denne særlige position, men ellers i øvrigt udfylder samme syntaktiske positioner som de nominale objekter. Forudsætningen for letledsreglens anvendelse er, at indholdsfeltet er tømt for intervenerende leksikalsk materiale mellem lille a og det tryksvage pronomenet, og derfor forekommer letledsreglen som hovedregel i helsætninger med usammensat verbal. Denne betingelse kan samles i én sætning som formuleret af Togeby (2001:101): “Tryksvage pronominale objekter står på N-pladsen [i indholdsfeltet] hvis der kommer et trykstærkt led mellem nægtelsen og denne plads, ellers på L-pladsen [letledspladsen i neksusfeltet].” Hvis indholdsfeltet indeholder f.eks. en præposition (jf. eks. (3)) eller et substantiv (jf. eks. (4)), vil dette blokere for pronominet placering i neksusfeltet, og i så fald vil pronominet læne sig enklitisk op ad det blokerende ord (tryktab angives med symbolet “ \circ ”):

- (3) *Marie taler \circ ham ikke med.
 ✓ Marie taler ikke med \circ ham.
 (4) *Marie giver \circ det ikke Martin.
 ✓ Marie giver ikke Martin \circ det.

Argumentet for at tale om enklise er, at pronominet afgiver tryk, når det læner sig op ad det trykstærke ord og dermed bliver enklitisk (Togeby 2003: 38). Et trykskifte finder sted mellem tryktabsordet og trykovertagelsesordet, hvorimod dette ikke er tilfældet, hvis det tryksvage pronomenet udskiftes med et trykstærkt proprium (tryk markeres med “ \circ ”) :

- (5) ✓ Marie taler ikke \circ med \circ ham.
 *Marie taler ikke \circ med \circ Martin.

Den særlige letledsplacering har undret mange, og den har som nævnt fået tildelt sin helt egen plads i Diderichsens sætningsskema. Man kunne forledes til at tro, at vi her har at gøre med en særlig dansk regel. Men hvis vi løfter blikket fra det danske og skæver til nabosprogene – både de fastlandsskandinaviske (svensk og norsk) og ø-skandinaviske (islandsk og færøsk) – viser det sig, at “letledsreglen” også anvendes systematisk i

disse sprog (Holmberg & Platzack 1995: 141, Vikner 2005). Letledsreglen er derfor ikke et særligt dansk fænomen, men må snarere betragtes som den danske udgave af en generel tendens til at placere tryksvage pronominer længere mod venstre i sætningsbygningen – altså et fænomen med et potentielt universelt tilsnit (Dik 1978: 191-92). Det er her de franske pronominers tilsvarende “specielle syntaks” (Zwicky 1977: 4) kommer ind i billedet, idet der også her kan observeres en forskydning mellem de prominelle og nominale objekters placering i sætningen.

2.2. Fransk pronominalklitisering

I fransk er der en formel forskel mellem de tryksvage og de trykstærke pronominer. I modsætning til dansk kan de tryksvage pronominer (eks. *me/te/le/la/les*) ikke uden videre afledes fra de trykstærke pronominer (eks. *moi/toi/lui/elle/eux*). Fransk pronominalklitisering er i flere henseender mere markeret end den danske enklise og signaleres f.eks. ved vokalbortfald og liaison (Kayne 1975: 86, Riemsdijk 1999: 9 m.fl.):

- (6) Je l'achète.
'Jeg den køber.'
- (7) Je les ai achetés au marché.
'Jeg dem har købt på marked.'
- (8) Vas-y.³
'Gå derhen.'

De franske pronominer har desuden en større iboende tendens til klitisering, sandsynligvis fordi deres fonetiske materiale øger tendensen til reduktion. Fire ud af de ti forskellige tryksvage former indeholder svagtryksvokalen schwa, og de er alle monosyllabiske: *me, te, le, la, lui, se, nous, vous, les, leur*. De danske objektspronominers fonetiske materiale har som udgangspunkt mindre tendens til reduktion. F.eks. indeholder *mig, dig* og *sig* alle en diftong i deres trykstærke udgave, og *hende* er disyllabisk (Brink et al. 1991: 367, 719, 645).

De klitiske pronominer på fransk står typisk proklitisk, dvs. de læner sig op ad en vært til højre for pronominet. Pronominalklitisering fin-

3. Hvis imperativen tager lokativobjektet *à Paris* som komplement i stedet for et klitisk pronominaladverbium, så falder *-s* væk: *Va à Paris* (Kayne 1975: 91).

der sted uafhængigt af sætningstype, da helsætninger og ledsætninger har samme opbygning på fransk, modsat dansk der har to forskellige sætningsskemaer. Til gengæld er klitiseringen ikke indifferent over for verbalets finithed og modus, der er bestemmende for pronominet endelige placering. Hovedreglen er at pronominet står proklitisk foran det finitte verbal i sammensatte såvel som usammensatte tempusformer i både indikativ, konjunktiv og benægtende imperativ:

- (9) Il le lit.
‘Han den læser.’
- (10) Il l’a lu.
‘Han den har læst.’
- (11) Ne le lisez pas!
‘NÆGT.PART den læs ikke!’

En vigtig undtagelse herfra er f.eks. modalverber fulgt af infinitiv. I sådanne konstruktioner knytter pronominet sig proklitisk til infinitiven i stedet for det finitte verbal: *Il voudrait l’aimer*.

I bekræftende imperativkonstruktioner stiller pronominet sig enklitisk, dvs. det læner sig op ad en vært til venstre for pronominet. De enklitiske pronominer adskiller sig på to punkter fra de proklitiske pronominer med hensyn til form og tryk. I forbindelse med bekræftende imperativ træder de ubundne former *moi* og *toi* i stedet for *me* og *te* (Riegel et al. 2004: 204). Herudover er noget af det mest karakteristiske for klitika, at de under normale omstændigheder er trykløse og som konsekvens heraf må inkorporeres prosodisk i et leksikalsk værtsord, der tåler tryk. I imperativkonstruktionen rammes det enklitiske pronomen imidlertid af sætningsprosodiens finale tryk og bliver derved trykstærkt:

- (12) Donne-¹le !
‘Giv den!’
- (13) Donne-le-¹moi !
‘Giv den mig!’

Det er imidlertid ikke pronominet som sådan, der får tryk. Det får det kun i kraft af den prosodiske enhed, som det indgår i med verbet (Anderson 2005: 52). Trykket placeres i forhold til hele den prosodi-

ske enhed, som pronominet er inkorporeret i og kan i den henseende sidestilles med affikser (Riemsdijk 1999: 11, Miller & Monachesi 2003: 98). Uanset om der følger ét eller to pronominer efter imperativen, så falder trykket på sidste stavelse og afrunder hele den prosodiske enhed. Den prosodiske inkorporering af det enklitiske pronomener er bare ét eksempel på de franske pronominers udvikling ind i morfofonologien, og dermed et af argumenterne for at analysere dem som affikslignende elementer.

2.2.1. Pronominalkategorier

Udover de personlige pronominer kvalificerer også pronominaladverbierne *en* og *y* sig til gruppen af verbalklitika. Det er således næsten identiske pronominalkategorier, der klitiseres og letledsplaceres i hhv. fransk og dansk. Med "næsten identiske" menes pronominaladverbierne *en* og *y* (overfor *her* og *der*), men altså ikke adverbierne *ici* og *là*, som er de direkte ækvivalenter af det kontrasterende par *her* og *der*. Partikeludgaven *-ci/-là* af *ici/là* derimod er klitika (Miller 1992: 104). Ligesom ved bekræftende imperativkonstruktioner fører klitiseringen til ordinal trykplacering på *-ci* eller *-là*, hvis de binder sig enklitisk til ordet. *-Ci* og *-là* danner sammensætninger med demonstrative pronominer (f.eks. *celui-ci, ceci, cela*), lægger sig modificerende til substantiver (f.eks. *ce livre-là, cette voiture-ci*), danner adverbialfraser (f.eks. *ci-dessus, par-ci, là-bas, jusque-là*), indgår i de særlige finitte verbalformer *voici/voilà* og lægger sig i enkelte tilfælde til perfektum participium (f.eks. *ci-joint, ci-inclus, ci-annexé* Grevisse 1980: 1060).

Ligesom partiklen *-ci* (< *ecce hic*) havde demonstrativpronominerne i old- og middelfransk en variant, der indledtes af *i-* (f.eks. *icelui, icelle, iceux*). Denne tilnærmelse mellem demonstrativerne og *ici* (< *hic ecce hic*) (Revol 2000: 108) i form af en fælles initialmarkør har måske haft betydning for *ici* som form **uden** klitiske træk. Dette har muligvis ført til specialiseringen af *ici* som ikke-klitisk over for den klitiske variant *-ci*. *Ici* i sin fulde form udviser således ingen klitiske træk modsat pronominaladverbierne *en/y* og partiklerne *-ci/-là*. Det har syntagmestatus og udfylder samme positioner som andre adverbiumsytager f.eks.:

(14) *Ici et là la neige tombe.*
'Her og der sneen falder.'

(koordination)

- (15) C'est ici que le voleur s'est échappé. (fokus i kløvning)
'Det er her at tyven undslap.'

Hvor der er en formel skelnen mellem klitisk *-ci* og ikke-klitisk *ici*, har det danske pronominaladverbium *her* begge funktioner. Det samme gælder i øvrigt for *là*, hvor der heller ikke er nogen lydlig skelnen mellem klitisk *-là* og ikke-klitisk *là*.

3. Sammenligning af væsentlige ligheder og forskelle

3.1. Rækkefølgerregler for pronominalklynger

Det er kendetegnende for både de danske og franske pronominer, at de udgør den eneste og sidste ordklasse med kasusmarkeringer. Fransk har tre kasus, der skelner mellem nominativ (eks. *il*), akkusativ (eks. *le*) og dativ (eks. *lui*). Dansk derimod har kun bevaret to kasusformer: nominativ (eks. *han*) og oblik form (eks. *ham*). Herudover er det også kendetegnende for pronominerne i begge sprog, at de er underlagt regler for pronominalklynger, der nærmere definerer, hvordan pronominerne fordeler sig i sætningen og indbyrdes. I dansk er der et rækkefølgeprincip, der lyder "subjekt før indirekte objekt før direkte objekt" (Basbøll 1986:72), og som både nominale og pronominalle led er underkastet. Ifølge Basbøll, der har forsøgt at redegøre for rækkefølgeprincippet, så er det en fortolkningsmæssig nødvendighed i et sprog som dansk, hvor de personlige pronominers oblique former ikke skelner mellem direkte og indirekte objekt. Det kræver derfor, at to på hinanden følgende objekter fortolkes IO-DO, som eksemplificeret her :

- (16) Fortalte Marie ikke Peter hele sandheden i Paris ?
(17) Fortalte 'MARIE ham den der ikke?
(18) 'Fortalte hun ham den der ikke?

At pronominerne fungerer som klynge fremgår af tryktabs effekten frem igennem rækken af pronominer mod venstre. I eks. (17) afgiver klyngen *ham den der* tryk til det trykstærke postverbale subjekt *Marie*. Hvis *Marie* derimod også pronominaliseres (eks. (18)), indgår *hun* også i klyngen, der i så fald udvides til fire medlemmer *hun ham den der*, der samlet læner sig mod venstre op ad det trykstærke verbal *Fortalte*.

Hvad angår de franske pronominer er rækkefølgerreglerne styret af en kombination af kasus og person, der bestemmer pronominerens indbyrdes placering i klyngen. Pronominerne *le/lui* (tredje person) sondrer mellem akkusativ- og dativform, hvorimod *me/te* (første og anden person) ikke sondrer herimellem. Hvis *me/te* derfor indgår i en klynge, så følges rækkefølgeprincippet IO-DO (som på dansk). *Me/te* kan ikke stå som direkte objekt i klynger:

(19) Il me l'a dit hier. (IO-DO)

'Han mig det har sagt i går.'

(20) *Il me lui a montré hier. (DO-IO)

'Han mig ham har vist i går.'

Rækkefølgeordnen DO-IO findes kun i klynger bestående af to pronominer i tredje person:

(21) Il le lui a dit hier. (DO-IO)

'Han det ham har sagt i går.'

Hvor fordelingen af pronominerne i en dansk klynge er styret af syntaktisk funktion, så er de franske pronominers indbyrdes placering bestemt af både kasus og person.

3.2. Vægt- og rækkefølgeprincippet's betydning for pronominalsyntaksen

De franske pronominers overvejende proklitiske placering over for de danske pronominers enklitiske placering er ikke fuldt symmetriske, på trods af at både *den* og *le* i disse eksempler står i direkte kontakt med verbet:

(22) Marie læser *den* ikke hver dag.

(23) Marie ne *le* lit pas tous les jours.

Det skyldes, at de franske pronominer systematisk lægger sig til verbale værter, hvorimod de danske pronominer stiller sig så tæt på verbet som muligt (Heltoft 1999: 43, Basbøll 1986: 73) uden nødvendigvis at stå i direkte kontakt hermed. Der er således andre forhold, der har indflydelse på letleddenes endelige fordeling i sætningen i dansk. De

er ikke afhængige af at binde sig til en bestemt type vært som i fransk, men kan adskilles fra verbet og klitisere til en hvilken som helst ordkategori til venstre for pronominet (med undtagelse af nægtelsen og andre sætningsmediale adverbier):

(24) Bilisten så ham ikke.	(verbum)
(25) Så bilisten ham ikke?	(substantiv)
(26) De troede ikke på ham.	(præposition)
(27) Glemte pigen der var sur den så?	(adjektiv)
(28) Så pigen der skyndte sig ud den ikke?	(adverbium)
(29) Så pigen der købte den den så?	(pronomen)

Udover at pronominet ikke rejser nogen kategoriale selektionskrav til sin enklisevært, er der i princippet heller ikke nogen formel øvre grænse for størrelsen på f.eks. det subjekt, der kan adskille pronominet fra det finitte verbal:

- (30) Så [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder] ham ikke?
- (31) Så [bilisten i den store røde mercedes med tonede ruder, der var rullet ned] ham ikke?

Dette bygger på følgende antagelse :

“letledsreglen er en enkliseregel hvorefter tryksvage led står så tæt på deres styrende verbum som muligt. Hvis dette er finittet, så tættest muligt under overholdelse af reglerne for subjektets placering.” (Heltoft 1999: 43).

Rækkefølgeprincippet har således forrang for vægtprincippet. Pronominet kan hverken placeres til venstre for subjektet⁴ eller det indirekte objekt med undtagelse af fundamentfeltsplacering:

(32) Gav Lise ikke Peter gaver juleaften?	(S-IO-DO)
→ *Gav ham Lise ikke gaver juleaften?	(IO-S-DO)

4. Det kan man imidlertid i visse tilfælde i moderne svensk og i ældre dansk:

Varför hjälper mig Helge inte? (Josefsson 1992: 62)

Derfor forekommer mig maaske det hele mere betydningsfuldt. (Hellan & Platzack 1999: 134)

- *Gav Lise dem ikke Peter juleaften? (S-DO-IO)
 → Ham gav Lise ikke gaver juleaften. (IO-S-DO)
 → Dem gav Lise ikke Peter juleaften. (DO-S-IO)

Sætningsleddenes fordeling over neksus- og indholdsfeltet skal først og fremmest overholde rækkefølgeprincippet (S-IO-DO), da det er leddenes indbyrdes lineære placering, der muliggør identifikationen af de grammatiske relationer.

Fransk er ligeledes underlagt en relativ fast ledstilling⁵, om end vægtprincippet her spiller en større rolle i sætningsbygningen, hvilket bl.a. udspiller sig i konstruktioner med akkumuleret venstre-dislokering af det nominale subjekt og det nominale objekt:

- (33) Mon frère, sa voiture, il l'a vendue très cher.
 'Min bror, sin bil, han den har solgt meget dyrt.'

De dislokerede led genoptages begge af pronominerne *il* og *l'*, som er klitiseret til det finitte verbal. Dislokeringskonstruktioner som denne illustrerer en betydelig forskel i principperne for sætningsbygningen i fransk og dansk:

“Centrifugalprincippet⁶ er det helt generelle afstandsprincip i fransk i modsætning til i dansk, hvor egentlige topologiprincipper spiller en langt mere afgørende rolle. Denne sprogtypologiske forskel har store konsekvenser for ledstillingsprincipper og – regler på de to sprog.” (Nølke & Korzen 2005:18).

Derfor siger man på dansk som i eks. (34) og ikke (35):

- (34) Så [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder] ham ikke?

5. Her er det også først og fremmest gennem ledstilling, at de grammatiske relationer etableres (Nølke & Korzen 2005: 3).

6. Centrifugalprincippet: “Jo tungere og jo løsere tilknyttet et led er, jo længere står det væk fra kernen”. Kernen defineres her som sætningens kerne dvs. verbalet (Nølke & Korzen 2005: 18).

- (35) *Så ham ikke [bilisten i den store røde Mercedes med tonede ruder]?

Eks. (35) bryder det danske rækkefølgeprincip. Vægtprincippet er den primære forklaringsfaktor for det tryksvage pronomens forskydning mod venstre i sætningen, men det er betinget af rækkefølgeprincippet overholdelse. De tilsvarende franske sætningseksempler vil derimod altid følge vægtprincippet, der placerer det tunge subjekt sætningsfinalt foregrebet af enklitisk subjektspronominet *il* og med objektspronominet *l'* i proklitisk position til verbet:

- (36) Ne l'a-t-il pas vu [le conducteur de la grosse Mercedes rouge aux fenêtres teintées] ?
'NÆGT.PART. ham har han ikke set [bilisten i den store Mercedes røde med ruder tonede]?'
(37) *Ne l'a [le conducteur de la grosse Mercedes rouge aux fenêtres teintées] pas vu?
'NÆGT.PART. ham har [bilisten i den store Mercedes røde med ruder tonede] ikke set?'

3.3. Selektionsgrad

En fundamental forskel mellem klitika og affikser består i selektionsgraden i forhold til valget af vært for klitiseringen. Jo mere selektiv jo større er sandsynligheden for at der er tale om en affiks-lignende størrelse (Zwicky & Pullum 1983: 504). Dette falder helt i tråd med, at affikser har snævre rammer for morfologiske kombinationsmuligheder. Et eksempel på en høj selektionsgrad er derivativer som suffikset *-lig*, der danner adjektiver (eks. *sommerlig*, *kærlig*), hvorimod *-hed* binder sig til adjektiver og danner substantiver (eks. *ærlighed*). Klitika derimod er mindre selektive i deres valg af vært. Et klassisk eksempel på dette er genitiv *-s*, der er et ægte klitikon i dansk (jf. Herslund 2001: 154). I talesprog kan genitiv *-s* klitisere til en hvilken som helst ordklasse og i en hvilken som helst afstand til kernen, så længe det lægger sig i yderste højre periferi af den konstituent, der udgør ejeren:

- (38) Dronning Margrethe med de mange farvestrålende hattes slot.
(39) Det er børnene der bor på den anden side af vejens kat.
(40) Det lille skib derudes sejl.

- (41) Pigen vi havde stolet på familie.
 (42) Den har jeg fået af en vi kenders onkel. (Herslund 2001: 149-50)

Hvis genitiv *-s* havde været en helt almindelig kasusendelse, ville det have bundet sig til kernen i og ikke til periferien af syntagmet (Herslund 2001: 149). I moderne dansk opererer den ikke på ordniveau som egentlig kasusendelse, og genitivenklisen kan dermed anskues som en form for affiksering på sætnings- eller syntagmeniveau, hvilket netop illustrerer de klitiske elementers status som hybrid-kategori mellem ord og affiks.

Pronominerne i dansk er lige så lidt selektive som genitiv *-s* i valget af en enklisevært (med undtagelse af nægtelsen og andre sætningsmediale adverbier, som de ikke kan klitisere til) (jf. eks. (24) - (29)). Uanset om pronominet placeres i neksusfeltet eller ej, så læner det tryksvage pronomener sig altid enklitisk op ad den nærmeste trykstærke vært til venstre, hvilket giver et større udvalg af prosodiske værter, som de tryksvage pronomener kan støtte sig til. Det er således den umiddelbare tilstedeværelse eller det umiddelbare fravær af en trykstærk konstituent, der bestemmer den nærmere placering af pronominet på sætningsniveau, dvs. hvorvidt pronominet stilles sætningsfinalt i indholdsfeltet eller sætningsmedialt i neksusfeltet. Der stilles ikke krav til værtens kategoriale tilhørsforhold, men udelukkende krav om, at værten skal være trykstærk for at kvalificere sig til rollen som enklisevært.

At tryksvage pronomener søger mod en bestemt position til venstre i sætningen uden at knytte sig til en bestemt vært, afspejler sig også i andre germanske sprog såsom hollandsk og tysk. Cardinaletti skriver følgende om de tryksvage pronomener i hollandsk:

“Although [weak pronouns] do not appear attached to any verbal form, there is a portion of the clause which seems specialized to host them: a position between the definite subject and sentential adverbs.” (Cardinaletti 1999: 52).

I hollandsk og tysk er der således eksempler på, at hhv. *’r* (‘hende’) og *es* (‘den’) også placeres mellem subjektet og sætningsadverbialet. I begge tilfælde er placeringen (ligesom letledsreglen) obligatorisk:

- (43) ...dat Jan 'r gisteren gekust heeft. (Cardinaletti 1999: 52)
 '... at Jan hende i går kysset har.'
- (44) ...ob Peter es nie liest? (Vikner 2001 : 323)
 '...om Peter den aldrig læser?'

Disse fællestræk med den danske letleds placering tyder på, at skellet mellem de danske og franske tryksvage pronominer er repræsentativt for visse gennemgående forskelle og ligheder mellem germanske og romanske sprog generelt. I fransk som i de øvrige romanske sprog er pronominerne stærkt selektive, idet de klitiserer til verbale værter (med enkelte undtagelser) (Miller & Monachesi 2003: 82-83). Den stærke selektivitet betyder, at de franske objektspronominer udviser langt mere bundethed end de danske og må i den henseende snarere kvalificeres som affikslignende størrelser, der indgår i en form for affikseringsproces. Det er netop kendetegnende for affikser, at de binder sig til leksikale værter, hvorimod klitika binder sig til syntagmatiske værter (Klavans 1985: 117-18).

4. Klassifikationskriterier

Sammenligningen af de danske og franske pronominers syntaks og egenskaber kan bruges som en indikator for pronominerens grad af klitisering. Til den vurdering har jeg hovedsageligt baseret mig på Zwicky & Pullum (1983: 503-4), der opstiller en række kriterier for at skelne mellem klitika og affikser:

	Dansk	Fransk
Fokuserbar	*	*
Modifierbar	*	*
Koordinering	*	*
Afvigende syntaks i forhold til de nominale objekter	√	√
Rækkefølgereregler for pronominalklynger	√	√
Selektionsgrad	Lav	Høj
Arbitrære paradigmatiske idiosynkrasier	*	√

Fælles for pronominerne i begge sprog er, at de hverken kan fokuseres, modificeres eller koordineres, samt at de afviger syntaktisk fra nominalleddene. De franske pronominer skiller sig ud med hensyn til de sidste to kriterier i skemaet (selektionsgrad og idiosynkrasier). Disse to kriterier understøtter i særlig grad en analyse af de franske pronominer som affikser, der dermed har været genstand for grammatikalisering. De franske objektspronominers rækkefølgereregler peger i samme retning. I pronominalklynger er det kasus og person, der har betydning for pronominets placering og fortolkning som direkte eller indirekte objekt. Rækkefølgereglerne fremstår så meget desto mere idiosynkratiske, idet der er visse dialekter, der tillader IO-DO som i *Martine lui l'envoie* 'Martine ham det sender' (Miller & Monachesi 2003: 109), ligesom rækkefølgen også kan veksle i den postverbale klynge i bekræftende imperativkonstruktioner i talt fransk:

- (45) Dis-le-moi vs. Dis-moi-le.
 'Sig det mig' vs. 'Sig mig det.'

Desuden er der i det talte sprog en generel tendens til at udelade *le* i eksempelvis *Dis-(le)-lui* ('Sig det ham'), der ofte udtales *Dis-y* (Auger 1995: 29-30). Endelig er der visse paradigmatisk uregelmæssigheder, hvor f.eks. den tryksvage form *me* alternerer med den trykstærke form *moi* afhængig af, om pronominet står proklitisk eller enklitisk. At det enklitiske pronomener skulle tage trykstærk form i enklitisk position på grund af trykfordelingen kan ikke være hele forklaringen, da også *le* (med svagtryksvokalen schwa) kan få tryk i samme position. En simpel fonetisk forklaring kommer således hurtigt til kort, da *me* og *te* kun har en konsonant til forskel fra *le*, men aldrig bærer tryk. Igen må der her være tale om restriktioner af idiosynkratisk karakter, som er særligt kendetegnende for morfologien.

5. Konklusion

På baggrund af ovenstående observationer og med udgangspunkt i grammatikaliseringebegrebet kan vi med hensyn til de franske data bestemme pronominerens status til at ligge et sted mellem klitikon og affiks. I sammenligning hermed har de danske objektspronominer syntagmestatus med træk fra det klitiske:

Et af de træk den danske letledsregel har til fælles med fransk pronominalklitisering er placeringen af de tryksvage pronominer som en konsekvens af vægtprincippet. De er begge drevet af samme informationsstrukturelle kraft. Forskellen mellem dem består således i graden af klitisering, hvilket bl.a. afspejler sig i deres respektive placeringsmuligheder inden for sætningen.

Henvisninger

- Anderson, S.R. (2005). *Aspects of the Theory of Clitics*. New York: Oxford University Press.
- Auger, J. (1995). Les clitiques pronominaux en français parlé informel: une approche morphologique, *Revue Québécoise de linguistique* 24.1, 21-60.
- Basbøll, H. (1986). Diderichsen vs. Dik eller Feltanalyse vs. Funktionel grammatik, *Nydanske Studier og Almen Kommunikationsteori (NyS)* 16 /17, 56-76.
- Behaghel, O. (1932). *Deutsche Syntax: eine geschichtliche Darstellung. Band IV: die Wortstellung Periodenbau*. Heidelberg: Winter.
- Brink, L. et al. (1991). *Den Store Danske Udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- Caink, A.D. (2006). Clitics, i K. Brown (red.) *Encyclopedia of Language og Linguistics* (online udgave). Elsevier.
- Cardinaletti, A. (1999). Pronouns in Germanic and Romance Languages: An overview, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 33-82.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik* (3. udgave, 1971). København: Gyldendals Forlagstrykkeri.
- Dik, S.C. (1978). *Functional Grammar*. Amsterdam, New York & Oxford: North-Holland Publishing Company.
- Grevisse, M. (1980). *Le bon usage. Grammaire française avec des Remarques sur la langue française d'aujourd'hui* (11. udgave). Gembloux, Paris: Éditions J. Duculot.

- Hansen, E. (1977). *Dæmonernes port*. København: Hans Reitzel.
- Hellan, L. & C. Platzack (1999). Pronouns in Scandinavian languages: An overview, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 123-142.
- Heltoft, L. (1999). Hierarki og rækkefølge – skandinavisk ledstilling i funktionel grammatisk belysning, i P.A. Jensen & P. Skadhauge (red.) *Sætningskemaet i generativ grammatik*, Kolding: Syddansk Universitet, 31-61.
- Herslund, M. (2001). Affixe ou clitique? Le cas du génitif danois en -s, i C. Muller (red.) *Clitiques et cliticisation. Actes du Colloque de Bordeaux, Octobre 1998*, Paris: Honoré Champion, 147-157.
- Holmberg, A. & C. Platzack (1995). *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, A. (1999). Remarks on Holmberg's Generalization, *Studia Linguistica* 53(1), 1-39.
- Josefsson, G. (1992). Object Shift and Weak Pronominals in Swedish, *Working Papers in Scandinavian Syntax* 49, 59-94.
- Jørgensen, H. (1991). Om de danske personlige pronominer, *Danske Studier*, 5-28.
- Kayne, R.S. (1975). *French Syntax. The Transformational Cycle*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Klavans, J.L (1985). The Independence of Syntax and Phonology in Cliticization, *Language* 61, nr.1, 95-120.
- Miller, P.H. (1992). *Clitics and Constituents in Phrase Structure Grammar*. New York, London: Garland Publishing.
- Miller, P. & P. Monachesi (2003). Les pronoms clitiques dans les langues romanes, i D. Godard (red.) *Les langues romanes. Problèmes de la phrase simple*, Paris : CNRS Éditions, 67-123.
- Nølke, H. & H. Korzen (2005). *Det franske sprog*, Kapitel IX.1. Topologi.1. Regler, principper og eksempler (foreløbig version).
- Revol, T. (2000). *Introduction à l'ancien français*. Paris: Éditions Nathan/HER.
- Riegel, M., J-C. Pellat & R. Rioul (2004). *Grammaire méthodique du français* (3. udgave). Paris: Quadrige, Presses Universitaires de France.
- Riemsdijk, H. van (1999). Clitics: A state-of-the-art report, i H. van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Togebj, O. (2001). Letledspladsen, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åb-*

ninger E som Erik H som 70 Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001, København: Hans Reitzels Forlag, 99-108.

- Togebj, O. (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, S. (2001). The Interpretation of Object Shift and Optimality Theory, i G. Müller & W. Sternefeld (red.) *Competition in Syntax*, Berlin: Mouton de Gruyter, 321-340.
- Vikner, S. (2005). 46 Object Shift, i M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.) *The Blackwell Companion to Syntax*, Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online.
- Zwicky, A.M. (1977). *On Clitics*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Zwicky, A.M. & G.K. Pullum (1983). Cliticization vs. Inflection: English n't, *Language* 59(3), 55-513.

